Onafhankelijke Raadsman

Klachten over de afhandeling van schade en versterking als gevolg van gaswinning in Groningen

Halfjaarrapportage 2019

Onafhankelijke Raadsman

Inhoudsopgave

Aanbevelingen 3

Inleiding 4

Aantal klachten 4

Versterking en veiligheid 5

Afhandeling schades door TCMG 7

Afhandeling ‘oude’ schades door NAM 8

Samenloop schade en versterking 8

Besluit 11

Aanbevelingen

De Onafhankelijke Raadsman doet in deze halfjaarrapportage een aantal suggesties en aanbevelingen met betrekking tot de gevolgen van de gaswinning in Groningen. Deze aanbevelingen zijn gericht aan de verschillende betrokken partijen.

Versterking

- Betrokken partijen moeten laten zien dat de inwoner centraal staat. Dit betekent dat partijen zich minder zouden moeten richten op de interne organisatie en meer op de behoeftes van de individuele bewoner. Hiervoor dienen de betrokken partijen de bewoner serieus te nemen en duidelijk te informeren over de stand van zaken – ook als dit een minder leuke boodschap is.
- Het is cruciaal dat bewoners nu perspectief wordt geboden. Spoedige duidelijkheid over de beschikbare capaciteit en de manier waarop versnellingsmaatregelen ook daadwerkelijk tot versnelling leiden voor de betrokken inwoners is noodzakelijk.
- Het moet overzichtelijk en inzichtelijk worden bij welke partijen de verschillende verantwoordelijkheden liggen.

Schadeafhandeling

- De TCMG zal zich moeten (blijven) inzetten om de veelal complexe en grotere overgebleven schades binnen redelijke termijn af te handelen. Daarbij is duidelijke communicatie met inwoners over o.a. prioritering en wachttijden noodzakelijk.
- Schade aan monumenten en ander erfgoed, schade bij ondernemingen en schade aan agrarische bedrijven verdienen de onvermoeide aandacht en inzet van de TCMG.
- Voor voldoende draagvlak is het van belang dat de regio serieus en tijdig wordt betrokken bij het ontwikkelen van de kaders voor vergoeding van immateriële schade en waardedaling.
- Schade en versterking moeten beter met elkaar in verbinding worden gebracht. In complexe dossiers waar allerlei trajecten door elkaar lopen, moet gekeken of een integrale aanpak mogelijk is. Dat vergt, in het belang van de bewoner, afstemming tussen de verschillende partijen (m.n. TCMG, NCG en NAM).

Algemene opmerkingen

- Er dient onverminderd aandacht te zijn voor de sociaal-maatschappelijke impact van schade en versterking. Het wegnemen van jarenlange onzekerheid is hierin een sleutelbegrip.

Inleiding

De Onafhankelijke Raadsman behandelt sinds 2013 klachten over schadeafhandeling en versterking als gevolg van gaswinning in Groningen. Daarbij probeert hij niet alleen te signaleren, maar ook te bemiddelen richting de betrokken organisaties, zoals NAM, CVW, NCG en TCMG. Tevens is de Raadsman adviserend lid van de Commissie Bijzondere Situaties. Deze commissie zoekt oplossingen voor schrijnende gevallen.

Voor u ligt de halfjaarrapportage van de Onafhankelijke Raadsman over de eerste zes maanden van 2019. Hierin worden de belangrijkste ontwikkelingen en observaties van de Raadsman weergegeven.

Aantal klachten

Er kwamen in de eerste helft van 2019 47 klachten binnen over schadeafhandeling of bouwkundig versterken (zie figuur 1). Dat is beduidend minder dan in dezelfde periode van het vorig jaar, toen 127 klachten binnenkwamen. De meeste klachten gingen over schadeafhandeling, al groeit het aandeel van klachten over bouwkundige versterking ten opzichte van het totaal aantal klachten. Er kwamen 7 klachten binnen over regelingen rond gaswinning, zoals waardedaling en waardevermeerdering.

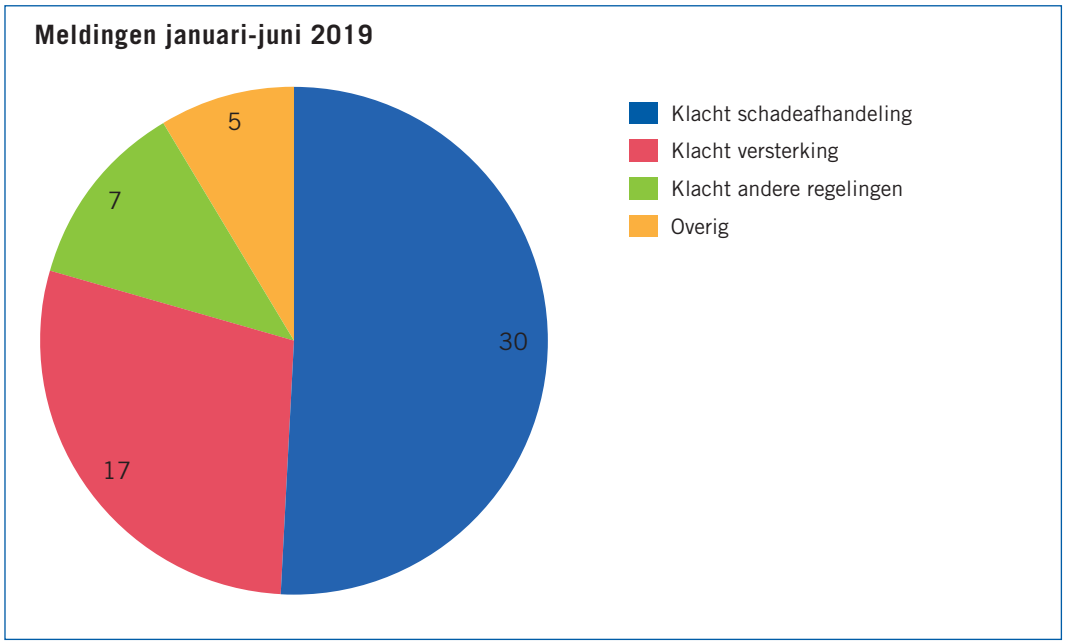

Figuur 1: Aantal meldingen in de eerste helft van 2019, naar aard.

Versterking en veiligheid

Al sinds 2013 is bekend dat de veiligheid in het geding is in het aardbevingsgebied. De kans op een beving waar slachtoffers bij kunnen vallen is niet verwaarloosbaar. In eerste instantie was NAM geheel verantwoordelijk voor het onderzoeken en verminderen van het aardbevingsrisico. In 2015 werd de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) in het leven geroepen om regie te voeren op o.m. het gasdossier. Met de jaren werd bovendien het niveau van de gaswinning steeds verder afgebouwd, waarmee een belangrijke risicofactor kon worden beïnvloed. Kortgeleden maakte de minister zelfs bekend dat de gaswinning uit het Groningenveld in 2022 waarschijnlijk wordt beëindigd. Veel Groningers zitten echter nog steeds in onzekerheid over de veiligheid van hun woning en over de noodzakelijke aanpak daarvan. Daarnaast zijn veel beloftes gedaan die (nog) niet zijn nagekomen.

Schuivende verantwoordelijkheden

In 2018 is het lopende versterkingsprogramma van de NCG voor een groot deel (tijdelijk) gepauzeerd. Het indrukken van de pauzeknop heeft voor veel onrust en onzekerheid gezorgd. Uiteindelijk werd besloten dat de verantwoordelijkheid voor versterking in zijn geheel moest worden weggehaald bij NAM. In mei 2019 heeft de minister dit formeel geregeld via het Besluit versterking gebouwen Groningen.

De systeemwijziging heeft tot gevolg dat verantwoordelijkheden en daarbij behorende taken ingrijpend zijn verschoven. Gemeenten zijn verantwoordelijk geworden voor het opstellen van een plan van aanpak, NAM is geheel uit het systeem gehaald, er komt een uitvoeringsorganisatie waarin NCG en CVW moeten worden geïntegreerd en ten slotte is de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties sinds kort verantwoordelijk voor de uitvoering van de versterkingsoperatie.

Vertraging en stagnatie nieuwe versterkingsaanpak

In de tweede helft van 2018 werd er al voorgesorteerd op de nieuwe situatie. De NCG heeft een centraal plan van aanpak geschreven, waarna op gemeentelijk niveau lokale plannen zijn gemaakt. Alle zeven aardbevingsgemeenten hebben een plan gemaakt, dat door het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) is goedgekeurd.

Inmiddels wordt steeds duidelijker dat de ambities en de planning die in de lokale plannen zijn opgenomen, bij lange na niet worden gehaald. Zelfs de beoordeling van circa 1650 adressen van de meest risicovolle gebouwen kan dit jaar niet geheel worden afgerond. Laat staan dat de opname en beoordeling van duizenden adressen met een licht verhoogd risicoprofiel worden uitgevoerd.

Tegelijkertijd zijn er steeds weer nieuwe factoren die het proces vertragen. Overzicht over de operatie ontbreekt grotendeels. De NCG heeft zich voor een aanzienlijk deel opnieuw moeten organiseren. CVW heeft te maken met een veranderd opdrachtgeverschap en gaat bovendien in liquidatie. Veel ingenieurs zijn in 2018 vertrokken, omdat geen opdrachten werden gegeven aan de ingenieursbureaus. Openbare aanbestedingen die in het publieke bestel de norm zijn, kosten veel tijd. Enzovoort...

Er wordt natuurlijk actie ondernomen om de problemen op te lossen, maar het blijft afwachten in hoeverre dat tijdig lukt en wat de inwoners van het gebied er dan aan hebben. Het is te hopen dat er begin 2020 meer duidelijkheid is over het perspectief van de versterkingsoperatie.

Inwoner centraal

Voor veel inwoners heeft de nieuwe aanpak tot nu toe alleen maar meer onduidelijkheid en onzekerheid opgeleverd.[1)] Door middel van een voor hen niet te verifiëren computermodel (het HRA-model) wordt een risicoclassificering gegeven aan gebouwen. Voor inwoners (maar ook voor andere betrokkenen) is dit een *black box*.

Tegelijkertijd lijkt de communicatie richting inwoners onvoldoende duidelijk te zijn. Het regionale plan van aanpak van de NCG heeft als titel 'Veiligheid voorop en de bewoner centraal', maar van het centraal stellen van de inwoner wordt in de praktijk te weinig gemerkt. De focus lijkt vooral te liggen op de interne organisatie, op het overkoepelende geheel, op de processen en op de spreadsheets. En niet op wat de individuele inwoner wil weten of nodig heeft.

De Onafhankelijke Raadsman roept de betrokken partijen op niet alleen met de mond te belijden dat de inwoner centraal staat, maar dit ook in de praktijk te laten zien. Neem de inwoner serieus. Vertel wat er aan de hand is en waarom dingen gaan zoals ze gaan. Ook als dat een minder leuke boodschap is. Doe je dat niet, dan raak je mensen nog verder kwijt.

Uitvoering een flessenhals?

Verschillende organisaties maken zich zorgen over de daadwerkelijke uitvoering van de versterkingsoperatie. Het is lastig in te schatten in welke mate deze zorg terecht is. Bouwend Nederland liet eind 2018 nog weten dat zij geen grote problemen bij de uitvoering voorzien. Als wordt gekeken naar het aantal woningen dat moet worden aangepakt in Groningen t.o.v. het totale aantal woningen dat in Nederland wordt gebouwd, dan is dat standpunt te begrijpen.

Echter, de versterkingsoperatie in Groningen is een uniek proces met veel uitzonderingen op de regels. Er zijn diverse factoren die de uitvoering een stuk complexer maken dan het bouwen van een nieuwbouwwijk in een maagdelijk weiland. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan het grote aantal particulieren waarmee moet worden afgestemd, de aanwezige overheidsregie, onduidelijkheid in de spelregels en daaruit voortvloeiende onzekerheid voor bouwbedrijven en bewoners, het opheffen van CVW, en niet in de laatste plaats de onvrijwillige achtergrond van de versterking – niemand heeft immers om deze schades gevraagd. Er is dan ook nog veel werk te verzetten om ervoor te zorgen dat de uitvoering geen flessenhals wordt.

Vooruitzichten

De gemeenten zullen de komende periode met nieuwe plannen moeten komen voor versterking in 2020. Maar wat is de boodschap als blijkt dat het vorige plan bij lange na niet is uitgevoerd? Dit zal een lastige boodschap zijn. Uiteraard zal er duidelijkheid moeten komen over de beschikbare capaciteit en de manier waarop versnellingsmaatregelen ook daadwerkelijk tot versnelling leiden voor de betrokken inwoners.

Cruciaal is dat de inwoners dan wel perspectief wordt geboden. Ook de wijze waarop daarover wordt gecommuniceerd is daarbij van belang. Wordt een afstandelijke, technocratische manier gebruikt gebaseerd op de systeemwereld of wordt nu toch aangesloten op de leefwereld van de inwoners? Worden inwoners nu wel echt centraal gesteld?

1) Overigens moet worden opgemerkt dat in de oude aanpak vele duizenden inspecties zijn uitgevoerd die nog op een beoordeling liggen te wachten. In de oude constellatie was er realistisch gezien nauwelijks mogelijkheid deze beoordelingen binnen een acceptabele termijn uit te voeren, wat mede werd veroorzaakt door de rol van NAM in het systeem als aansprakelijke partij.

Afhandeling schades door de TCMG

In maart 2018 is de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen (TCMG) opgericht, om schades die na 31 maart 2017 zijn gemeld af te handelen. Dat heeft de nodige voeten in de aarde gehad.

Snelheid en onorthodoxe maatregelen

In eerste instantie ging de afhandeling van schadedossiers veel te traag. Eind 2018 leek er cijfermatig wat versnelling te komen, die zich in de eerste maanden van 2019 ook heeft doorgezet. Het aantal openstaande schades begon eindelijk geleidelijk te dalen. Desalniettemin bleef er (terechte) zorg over de afhandelingstermijn van de nog openstaande schades. Er werd daarom al nagedacht over bijzondere maatregelen om de werkvoorraad te verkleinen.

De beving met een kracht van 3,4 op de schaal van Richter bij Westerwijtwerd op 22 mei 2019 had evenwel een nieuwe explosie van het aantal schademeldingen tot gevolg. Als snel waren er 23.000 openstaande schades. Het nemen van een onorthodoxe maatregel werd daarmee onvermijdelijk. Op 13 juni 2019 besloot de minister de zogeheten Stuwmeerregeling in te voeren, waarmee schademelders konden kiezen voor een vaste vergoeding. Inmiddels zijn hierdoor 9.222 schades afgehandeld.[2)]

Afhandeling complexere schades

Het blijft echter de vraag in hoeverre de TCMG de komende tijd in staat blijkt om de resterende 20.000 schades vlot en adequaat af te handelen. Mensen met kleine schades zullen relatief vaak voor de Stuwmeerregeling hebben gekozen. De dossiers die overblijven zijn de meer complexe en grotere schades, die alleen al daarom meer tijd kosten. Een redelijke termijn van afhandeling blijft daarmee voor een aanzienlijk aantal Groningers niet haalbaar.

Schade aan monumenten en ander erfgoed is bijvoorbeeld een categorie waar bijzondere kennis voor nodig is. Het heeft de TCMG nogal wat moeite gekost om de schadeafhandeling van deze gebouwen op gang te brengen. Schade bij ondernemingen is een andere aparte categorie, met name omdat geregeld sprake is van vervolgschade. Een winkel moet bijvoorbeeld dicht voor herstel, een hotel kan geen gasten onderbrengen, een fabriek kan niet draaien, een boer moet vaker zijn mest uitrijden omdat water de lekke mestkelder inloopt. Voor het vaststellen van de schade is een expert nodig met verstand van zaken. Boerenbedrijven zijn bovendien een bijzondere categorie ondernemingen waarvoor specifieke kennis nodig is.

Onlangs werd bekend dat er slechts 5 experts beschikbaar waren om complexe schades af te wikkelen. Dit aantal is nu verhoogd naar 25.[3)] Het is positief dat er meer experts bij komen, maar het is wel wat laat. Meer dan een jaar geleden signaleerde de Onafhankelijke Raadsman al dat dit een probleem was en dat het aantal experts uitgebreid zou moeten worden.

Naar het Instituut Mijnbouwschade Groningen

In juni 2019 heeft de minister van Economische Zaken een wetsvoorstel naar de Tweede Kamer gestuurd waarin de publieke afhandeling van schade door gaswinning in Groningen definitief wordt geregeld. Met deze ‘Tijdelijke Wet Groningen’ gaat de TCMG over in het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG), een zelfstandig

2) Cijfers TCMG, 30 september 2019.
3) ‘Versnelling op komst voor afhandelen complexe schademeldingen’, RTV Noord, 6 september 2019.

bestuursorgaan. Om die overgang soepel te laten verlopen, zal nog flink wat werk moeten worden verzet.
Het IMG krijgt daarnaast de opdracht om ook andersoortige schades, die het gevolg van gaswinning in Groningen zijn, te behandelen. Het gaat dan onder meer om waardedaling van vastgoed en immateriële schade. Dit zal nog een grote opgave worden, omdat de kaders hiervoor nog moeten worden ontwikkeld. Voor voldoende draagvlak is het van belang dat de maatschappelijke organisaties in Groningen door (de kwartiermakers van) het IMG serieus en tijdig worden betrokken bij het opstellen van deze kaders.

Afhandeling 'oude' schades door NAM

Toen in 2017 werd besloten NAM uit de schadeafhandeling te halen, werd overeengekomen dat NAM de bestaande schades zelf nog zou (laten) afhandelen. Begin 2018 besloot NAM om alle eigenaren met openstaande 'oude' schades een laatste aanbod te doen om de schade af te handelen, zo'n 6000 in totaal. Schademelders die niet akkoord gingen met het aanbod konden de zaak laten beoordelen door de Arbiter Bodembeweging.
Ruim een jaar nadat de laatste aanbiedingen zijn gedaan staan nog steeds zo'n 200 schades open. Inmiddels zijn alle zittingen door de Arbiter ingepland, wat zou moeten leiden tot afwikkeling van de zaken voor het einde van het kalenderjaar. Dat zal overigens niet geheel lukken, omdat soms bijvoorbeeld een rechtbankdeskundige moet worden ingeschakeld om een technisch advies te geven aan de Arbiter.
De afwikkeling van een zaak na uitspraak van de Arbiter kan echter weerbarstig zijn. Soms ontstaat na de uitspraak bijvoorbeeld weer een eindeloze discussie tussen de schademelder en NAM over de voorwaarden waaronder het schadebedrag wordt uitbetaald. De NAM heeft daar inmiddels stappen in gezet, maar de Raadsman blijft zorgen houden over de afwikkeling van de laatste zaken en de impact die dat op de betrokken bewoners heeft. NAM zou alles op alles moeten zetten om deze zaken spoedig af te handelen.

Samenloop schade en versterking

Al in het rapport van de Commissie Meijer uit 2013 werd de doelstelling uitgesproken om schade, versterking en verduurzaming integraal op te pakken. De Dialoogtafel, die als uitvloeisel van dit rapport werd ingesteld, nam deze doelstelling over en noemde dit de Drieslag.
Helaas moet worden geconstateerd dat de wens voor een integrale aanpak niet is uitgekomen. Sterker nog, met de versnippering van schadeherstel en versterking bij verschillende organisaties staan we er wellicht verder af dan voorheen. Wat daarbij niet helpt is de stringente wijze waarop de taakverdeling tussen de verschillende partijen organisatorisch en juridisch is ingestoken. Dat wil niet zeggen dat er geen contact is tussen de NCG en de TCMG, maar de gecreëerde bureaucratie helpt niet mee in het vinden van snelle oplossingen. Het is dan ook van het grootste belang dat schadeherstel en versterking in één organisatie worden ondergebracht, opdat integrale oplossingen kunnen worden geboden aan inwoners. In de tussentijd zouden de NCG en de TCMG hun uiterste best moeten doen om een aantal grote en complexe dossiers gezamenlijk aan te pakken.

Overigens is er bij een paar honderd zaken nog een derde partij betrokken: NAM. Het gaat dan om de afwikkeling van oude schades. Veelal zijn dit complexe zaken van aanzienlijke omvang. Soms is er zelfs nog een vierde organisatie betrokken: CVW is nog altijd bezig met de laatste PRBE-trajecten.[4] De Onafhankelijke Raadsman constateert dat het opknippen van schade oud, schade nieuw en versterking niet leidt tot het gewenste resultaat: namelijk, een totaaloplossing voor de eigenaar. De onderstaande casus geeft weer wat voor een kafkaëske situatie kan ontstaan.

Casus: Kafka in Groningen

Meneer A heeft een melkveebedrijf waar al langere tijd sprake is van veel schade aan het woon- en bedrijfsgedeelte.

Schade 'oud'

Al in februari 2013 meldt meneer A schade bij NAM. Daarbij werd een gevaarlijke situatie geconstateerd, daarom wordt direct een stut onder de stalingang geplaatst. Verder zijn de schoorstenen op het woonhuis aangemerkt als risicovol bouwelement (PRBE). De schademelding blijft lang liggen, er wordt uiteindelijk geen overeenstemming bereikt. In juli 2017 wordt daarom een Arbiter Bodembeweging aangewezen.
In mei 2018 ontvangt meneer A een voor hem teleurstellend laatste aanbod van NAM. Zo is de vergoeding voor de stal niet voldoende om iets te doen aan de scheefstand van de muur. Hij accepteert het aanbod daarom niet. Pas in augustus 2019 doet de Arbiter Bodembeweging uitspraak in de zaak, maar hij heeft zich moeten beperken tot de schades die in het oorspronkelijke schaderapport waren opgenomen. Veel (nieuwe) schades zijn niet meegenomen, een oplossing is dan ook niet in zicht.

Schade 'nieuw'

In juli 2017 is de schade aan de panden dusdanig verergerd, dat meneer A een nieuwe schademelding doet bij CVW. Er zijn nieuwe scheuren ontstaan, de vloer is verzakt en deuren klemmen ernstig.
In september 2017 wordt door CVW een nul-opname gedaan en zijn alle (destijds zichtbare) schades opgenomen. Het verdere schadeproces wordt gepauzeerd in afwachting van het nieuwe schadeprotocol. In maart 2018 wordt de TCMG daarvoor opgericht.
In mei 2018 neemt meneer A contact op met de TCMG om te vragen hoe het er voor staat met de schademelding. Daarop krijgt hij een brief dat de beslistermijn wordt verlengd met maximaal 15 maanden. De toegewezen zaakbegeleider komt in juni wel bij meneer A langs, deze zegt zich zorgen te maken over de omvang van de schade.
De TCMG zet de nieuwe schademelding echter on hold, totdat de Arbiter Bodembeweging uitspraak heeft gedaan in het oude dossier en er een vaststellingsovereenkomst is getekend met NAM. Er gebeurt dus voorlopig niets. >>

4) Potentieel Risicovol Bouw Element, zoals schoorstenen.

*>> **Versterking***
In december 2018 ontvangt meneer A een bericht van de NCG en de gemeente dat zijn boerderij een verhoogd risicoprofiel heeft en dus met prioriteit moet worden versterkt. In februari 2019 vindt een gesprek plaats met CVW, dat de versterking moet gaan uitvoeren. Hierna zou op korte termijn een inspectie worden uitgevoerd maar het blijft lange tijd stil.
In juli 2019 ontvangt meneer A van datzelfde CVW een bericht dat de aannemer graag een afspraak wil maken voor de werkzaamheden aan de schoorstenen in het kader van het PRBE-traject. Meneer A is hier erg verbaasd over: is het niet veel logischer dat samen met de versterking op te pakken?
In september 2019 wordt de boerderij eindelijk geïnspecteerd in het kader van het versterkingsprogramma. Daarbij wordt echter al aangegeven dat het waarschijnlijk nog minstens 1,5 jaar duurt voordat zijn boerderij daadwerkelijk versterkt wordt.

En nu?
Meneer A is inmiddels ten einde raad. Allerlei trajecten lopen door elkaar: schade oud, schade nieuw, het PRBE-traject en de versterking, waar allerlei verschillende organisaties voor verantwoordelijk zijn. Dit zijn niet-communicerende vaten, terwijl deze opgeknipte processen allen gaan om één en dezelfde boerderij.
In deze situatie lijkt een totaalaanpak, waarin alle gescheiden processen samenkomen de enige oplossing. Op dit moment is hier echter nog geen sprake van en vergen na zes jaar de verschillende slopende processen steeds meer van meneer A.

Wie pakt deze handschoen op?

Op papier lijken de verantwoordelijkheden tussen de verschillende organisaties goed geregeld. Echter, de burger kan door die langjarige bureaucratische processen volledig worden vermalen. Op langere termijn lijkt er een oplossing in zicht te zijn, met het Instituut Mijnbouwschade Groningen en de wet die versterking moet regelen. Maar dit is nog (verre) toekomstmuziek. Het biedt geen oplossing voor de inwoners die nu in de problemen zitten en een oplossing nodig hebben. De Onafhankelijke Raadsman wil daarom, vanuit praktische overwegingen, het volgende advies geven in de afhandeling van de laatste oude schades:

NAM zou in een arbitragezaak serieus moeten kijken naar het bieden van een totaaloplossing, waarbij alle schade wordt meegenomen (dus ook schade die bij de TCMG is gemeld) en waarbij tevens rekening wordt gehouden met mogelijke versterking. NCG, TCMG en de overheden zouden NAM tegelijkertijd die ruimte moeten geven. Voorop staat uiteraard dat de geboden oplossing op instemming kan rekenen van de eigenaar.

Op deze manier wordt de doorlooptijd van het gehele traject bekort en is er snel duidelijkheid voor de eigenaar. Er wordt bovendien eerder een veilige situatie bereikt.

Besluit

De gaswinningsproblematiek in Groningen blijft actueel en acuut. De versterking komt nauwelijks op gang en er blijft een grote werkvoorraad aan schadedossiers bestaan. De impact die de langjarige onzekerheid heeft op het dagelijks leven van individuele burgers baart grote zorgen. Er wordt al jaren inbreuk gemaakt op de persoonlijke leefwereld van heel veel Groningers, iedere beving weer opnieuw. En de groep die wacht op een oplossing wordt steeds groter en wacht steeds langer.
De intentie om de problemen op te lossen is er vaak wel bij de betrokken partijen. Maar te vaak zorgt een nieuwe aanbouw aan het gasgebouw voor meer bureaucratie, meer onduidelijkheid en meer vertraging – waardoor de oplossing van het probleem juist verder uit zicht komt. Er zal meer moeten worden geluisterd naar de mensen die met de voeten in de klei staan, zoals bewonersbegeleiders, aannemers, bouwbegeleiders, inwonerondersteuners en natuurlijk de inwoners zelf. Zij weten welke praktische problemen er zijn en wat er speelt. Het gaat uiteindelijk immers om hen: de inwoners van Groningen.

Mr. Leendert Klaassen
Onafhankelijke Raadsman

Zuidhorn, 28 oktober 2019

Mr. Leendert Klaassen

Onafhankelijke
Raadsman

Colofon

Redactie: Ondersteuning Onafhankelijke Raadsman
Vormgeving: AtweeA - Kirsten Plomp

De Onafhankelijke Raadsman
Postbus 19
9919 ZG Loppersum

T: 088-2234455
E: info@onafhankelijkeraadsman.nl
W: www.onafhankelijkeraadsman.nl